

P r i n o s i

ĐURO KOKŠA (VICE)REKTOR ZAVODA SV. JERONIMA U RIMU (1957. - 1980.)

Josip Dukić

UDK: Kokša: Đ.378.091.113:347.191.12|27-36JER(450.621)*1957/1980*
Kokša Đ:272-732.2:811.163.42:347.191.12|27-36JER(450.621)
Kokša Đ:7.071.1 Meštrović, I. Kljaković, J. 614.253.4Golub, I.
Kokša Đ:3.072.2:322KPJ

Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Splitu
jdukic@kbf.unist.hr

<https://doi.org/10.34075/cs.58.1.4>
Pregledni rad
Rad zaprimljen 2/2023.

Sažetak

Đuro Kokša (Molve, 17. svibnja 1922. – Zagreb, 26. studenog 1998.) bio je vicerektor Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu od 11. rujna 1957. do 15. rujna 1959., kada je preuzeo službu rektora. Papa Pavao VI. imenovao ga je 20. travnja 1978. naslovnim biskupom Grumenta i pomoćnim zagrebačkim biskupom. Zavodom je upravljao sve do 8. veljače 1980., kada je na njegovo mjesto došao mostarsko-duvanjski svećenik Ratko Perić. Vrijeme Kokšina upravljanja Zavodom obilježili su vrlo složeni crkveno-politički odnosi u Jugoslaviji, odnosno u Hrvatskoj, dok je stanje u cijeloj Crkvi bilo vrlo izazovno. Kokša je kao upravitelj Zavoda ponekad mimo svoje volje morao izvršavati odluke koje su dolazile s viših crkvenih razina, a s kojima se nije uvijek slagao, zbog čega je bio meta napada od strane hrvatskih emigrantskih skupina. S druge strane, bio je pod stalnom pratnjom komunističke vlasti. Usprkos svemu ostavio je trag u povijesti Zavoda. Uz pomoć crkvenog vodstva otvorio je Zavod za svećenike studente iz domovine, a papa Pavao VI. je na molbu kardinala Franje Šepera u srpnju 1971. dotadašnji naziv „Ilirski zavod sv. Jeronima” promijenio u „Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima”. Dok je Kokša bio rektor Zavoda, Jozo Kljaković je dovršio dva pokrajnja mozaika na sjevernom pročelju zgrade, a Ivan Meštrović mu je 1960. dao dopuštenje za odljev u gipsu njegove Pietà. Ovaj rad je nastao na temelju prethodnih istraživanja i Kokšine arhivske građe, koja se čuva u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu i u Zavodu sv. Jeronima u

Rimu. Rimsku je ostavštinu godine 2017. složio . i inventar sastavio splitski arhivist Ivan Balta.

Ključne riječi: *Đuro Kokša, Zavod sv. Jeronima u Rimu, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, Josip Broz Tito, Komunistička partija, Juraj Mađerec, Krunoslav Draganović, Ivan Meštrović, Jozo Kljaković, Ivo Dulčić.*

UVOD

Đuro Kokša ostavio je trag kao (vice)rektor Zavoda sv. Jeronima u Rimu. U vrlo složenim crkvenim i političkim okolnostima uspio je uz pomoć crkvenog vodstva izboriti za Zavod umjesto ilirskoga hrvatsko ime, „Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima”. Zavod je otvorio za svećenike studente iz Hrvatske i drugih zemalja, a u njega su rado dolazili i hrvatski umjetnici. Dva najpoznatija su svakako Ivan Meštrović i Jozo Kljaković. Kokša je nastavio s radom tamo gdje se je stao njegov sumještanim i prethodnik na rektorskoj stolici Juraj Mađerec (1885. - 1957.), koji je uspješno priveo kraju gradnju nove zavodske zgrade te je po završetku Drugoga svjetskog rata preko Bratovštine sv. Jeronima uložio velik napor u spašavanju brojnih hrvatskih izbjeglica. Briga za Zavod i hrvatski narod bili su na srcu i Đ. Kokši, iako u nešto drugačijim, ali ništa manje izazovnim, vremenima.

In memoriam Đ. Kokši u prigodi njegove smrti napisali su Jure Bogdan¹ i Josip Ladika.² Potom je Stjepan Razum objavio opsežan i za buduća istraživanja nezaobilazan rad o životu i radu Đ. Kokše,³ s popisom tiskovina u kojima su objavljeni tekstovi o raznovrsnim aktivnostima Đ. Kokše, osobito nakon njegovog povratka u Hrvatsku.⁴ Nakon Razumova teksta Ivan Golub je 2001. u zborniku Zavoda sv. Jeronima objavio svoja dragocjena sjećanja na Đ. Kokšu.⁵ Golub je bio prvi svećenik student kojem su komunističke vlasti dopustile dolazak u Zavod, ali tek nakon što su mu nekoliko puta

¹ Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), *Crkva u svijetu* XXXIII (1998.), 4, 424-430.

² Josip Ladika, In memoriam msgr. R. Đuro Kokša, pomoćni biskup zagrebački (1922. - 1998.), *Bogoslovska smotra* LXVIII (1998.), 3, 311-313.

³ Stjepan Razum, Biskup Đuro Kokša (1922. - 1998.). Prinosi za životopis. *Tkalčić* 3 (1999.), 9-142.

⁴ Stjepan Razum, Tisak o biskupu Đuri Kokši, *Tkalčić* 3 (1999.), 501-774.

⁵ Ivan Golub, Mons. dr. Đuro Kokša (1922. - 1998.), *Papinski hrvatski zavod svetoga Jeronima (1901 - 2002). Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima*, (ur. Jure Bogdan), Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim, 2001., 487-538. Vidi i Ivan Golub, Za Crkvu i kulturu - Razgovor s msgr. Đurom Kokšom, *Kana*, 6 (1978.), 5-7.

odbile izdati putovnicu.⁶ Za proučavanje života i rada Đ. Kokše, ali i vremena u kojemu je živio i djelovao vrlo su važni članci⁷ i knjige dokumenata⁸ Miroslava Akmadže. U perspektivi budućih istraživanja života i rada Đ. Kokše nezaobilazna je njegova arhivska ostavština koja se čuva dijelom u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu, a dijelom u Zavodu sv. Jeronima. Arhivsku ostavštinu u rimskom Zavodu složio je i popisao splitski arhivist Ivan Balta 2017. godine.⁹

1. ZAVOD SV. JERONIMA U NEMIRNIM VREMENIMA

Nakon Drugoga svjetskog rata vlast u Jugoslaviji preuzela je Komunistička partija koja je bila neprijateljski nastrojena prema vjerskim zajednicama, osobito prema Katoličkoj crkvi i Zavodu sv. Jeronima. Nova vlast optuživala je Crkvu za suradnju s ustaškim režimom, a Zavod da je poslije rata spašavao Antu Pavelića, ustaše i njihovo zlato, dok je istodobno činila sve kako bi prikrila brojne zločine koje su komunističko-partizanske postrojbe počinile u ratu i poraću. Vlast je nakon rata nastavila s represivnom politikom i gušenjem vjerskih sloboda. Kada je Biskupska konferencija Jugoslavije u rujnu 1952. donijela odluku o zabrani svećeničkih udruženja,

⁶ Ivan Golub, Mons. dr. Đuro Kokša (1922. - 1998.), 2001., 489-490.

⁷ Miroslav Akmadža, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine, *Croatia Christiana periodica* XXVII (2003.), 52, 171-202; Miroslav Akmadža, Papinski hrvatski zavod Sv. Jeronima u Rimu kao predmet spora Katoličke crkve i komunističkog režima u Jugoslaviji 1945. - 1966., *Zbornik Franje Emanuela Hoška. Tkivo kulture*, (ur. Nela Veronika Gašpar), Kršćanska sadašnjost, Zagreb – Teologija u Rijeci, Rijeka, 2006., 217-237.

⁸ Miroslav Akmadža, *Crkva i država: dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, sv. II., 1953. - 1960.*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2010.; Miroslav Akmadža, *Crkva i država: dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji, sv. III., 1961. - 1964.*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, Zagreb, 2012.; Miroslav Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak IV. 1965. - 1968.*, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, Zagreb – Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2017.; Miroslav Akmadža, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak V., 1969. - 1973.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod – Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, Zagreb, 2020. Vidi i Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945.-1980.*, Despot Infinitus d.o.o., Zagreb, Slavonski Brod, 2013.

⁹ Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima (dalje APHZSJ), Đuro Kokša, Osobni arhivski fond; Nadbiskupski arhiv Zagreb (dalje NAZ), Ostavština biskupa Đure Kokše.

a nadbiskup Alojzije Stepinac 29. studenog iste godine imenovan kardinalom, jugoslavenska vlada prekinula je diplomatske odnose s Vatikanom. Diplomatski odnosi bili su prekinuti sve do potpisivanja Protokola između Vatikana i Jugoslavije 1966., što je rezultiralo određenim smirivanjem napetosti. Pregovore o ponovnoj uspostavi diplomatskih odnosa s Crkvom partijsko vodstvo započelo je, ne slučajno, tek nakon smrti kardinala Alojzija Stepinca. Pregovori su vođeni ponajviše u vrijeme održavanja Drugoga vatikanskog koncila (1962. - 1965.).¹⁰

Đ. Kokša je preuzeo Zavod sv. Jeronima u vrlo složenim crkveno-političkim okolnostima.¹¹ Za vicerektora Zavoda postavljen je 11. rujna 1957., odmah nakon smrti J. Mađerca, a za rektora 15. rujna 1959. godine.¹² Prvi veliki izazov imao je već na ljeto 1958., kada je kao vicerektor nevoljko proveo u djelo odluku donesenu s najviše državne i crkvene razine, po kojoj je Krunoslav Draganović¹³ morao napusti Zavod. Komunistička vlast je dolazak na studij svećenikâ iz domovine u Rim uvjetovala upravo Draganovićevim odlaskom iz Zavoda, što se i dogodilo 31. kolovoza 1958. godine.¹⁴

¹⁰ Miroslav Akmadža, Uzroci prekida diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije 1952. godine, 2003., 52, 171-202; Miroslav Akmadža, Papinski hrvatski zavod Sv. Jeronima u Rimu kao predmet spora Katoličke crkve i komunističkog režima u Jugoslaviji 1945. - 1966., 2006., 217-237.

¹¹ Đ. Kokša je stigao u Rim 23. prosinca 1942. i u njemu je ostao sve do 8. veljače 1980. godine. U Germansko-ugarskom zavodu boravio je do 10. srpnja 1948., kada je primljen u Zavod sv. Jeronima. Za svećenika je zaređen 26. studenoga 1947., a prvu sv. misu slavio je u crkvi sv. Jeronima. U Rimu je proboravio 38 godina, od toga 32 godine u Zavodu sv. Jeronima. Usp. Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), 1998., 425; Stjepan Razum, Biskup Đuro Kokša (1922. - 1998.). Prinosi za životopis, 1999., 13-17.

¹² Stjepan Razum, Biskup Đuro Kokša (1922. - 1998.). Prinosi za životopis, 1999., 19-20, 22-24.

¹³ K. Draganović je stigao u Zavod sv. Jeronima krajem kolovoza 1943. na preporuku zagrebačkog nadbiskupa A. Stepinca poradi pomoći hrvatskom predstavništvu pri Svetoj Stolici u zbrinjavanju i upućivanju uhićenih i zarobljenih Hrvata i pripadnika drugih naroda iz Italije nakon njezine kapitulacije u rujnu 1943. godine. O K. Draganoviću vidi: Josip Dukić, Odnos Krunoslava Draganovića i Joze Kljakovića, 120. obljetnica bogoslovije, Zbornik radova povodom 120. obljetnice bogoslovije, (ur. Darko Tomašević), Katolički bogoslovni fakultet Sarajevo, Sarajevo, 2011., 215-255.

¹⁴ APHSZJ, Krunoslav Draganović, Osobni arhivski fond, 1.4.1.2., Dnevničke bilješke, 1953.-1962., 85-87. Draganović je zapisao: „31. VIII. 1958. Napustio Zavod sv. Jeronima u 7 ½ navečer prema 'dogovoru i svojevóljno'. (...) U nedjelju 31. VIII. Kokša odlučno kuca na vrata (vidim, neko je teško djelo odlučio izvesti). Pita me: Da li ćete primiti moj govor na rastanku za stolom, jer ne bi bilo lijepo, da se onako gluho rastanemo. - Velim: primit ću, jer nemam žalca, ali je atmosfera naelektrizirana, pa jedna riječ može izazvati nepoželjnu reakciju.

Sljedeći veliki izazov za Đ. Kokšu dogodio se 1963. kada je u *Hrvatskoj reviji* pod pseudonimom *Vigilantibus iura* objavljen članak *Hrvati na II. vatikanskom koncilu*.¹⁵ Članak ima 43 stranice i podijeljen je na dvanaest poglavlja. U nekoliko poglavlja spominju se Đ. Kokša i Zavod sv. Jeronima. U desetom poglavlju, koje nosi naslov *Komunisti prema hrvatskim biskupima na koncilu*, autori govore o ucjenjivačkoj politici komunističke vlasti prema biskupima i njihovom ponižavanju u Zavodu sv. Jeronima i na prijamu u Jugoslovenskoj ambasadi.¹⁶ U dvanaestom poglavlju, naslovljenom *Dužnosti Hrvata prema koncilu*, autori upućuju kritike papi Piju XII.,¹⁷ Zavodu sv. Jeronima i rektoru Kokši.¹⁸

- Odgovara: Govorit ću tako, da nitko ne bude izazvan. - a da li ćete primiti, i da se kucnemo iza govora? - Svakako - Hvala vam! U 1h ručak i teška atmosfera. Malo ljudi (8) na ručku: Mons. K(okša), Mons. Golik, Mons. Jesih, Brajević, Matacin, prof. Vitezić, Dr. Tomas, Lončarić (? u tekstu) i ja. Iza pečenja diže se Mons K(okša) i nazdravlja meni, ne spominjući uopće, da napuštam zavod. Ističe moje zasluge za Crkvu i Hrv. emigraciju. Odgovaram: Polazeći iz Zavoda zahvaljujem svim mrtvim i živim dobročiniteljima, te molim ljude za oprostjenje, ako sam koga hotomice ili nehotice uvrijedio. Griješio sam - kao i svaki čovjek - i mnoge su stvari mogle bolje ispasti. Ali bi mi doista bilo žao, ako tko posumnja u moje dobre namjere. Sav moj program bio je: osigurati Crkvi pravo mjesto u Hrv. narodu i Hrv. narod u Crkvi Božjoj. Naš narod nema velike prošlosti u slobodi i ne zna dostojno reagirati pa je gdjekad ta dužnost mene zapala u ovih 15 godina izbjeglištva. (Osobno nisam nigdje Dr. K(okšu) spomenuo ni pozitivno ni negativno). Pred kraj ručka diže se Dr. Tomas. 'Ovo su riječi zahvale, poštovanja, ... ali prije svega, na početku svega, u sredini i na kraju svega solidarnosti... Vama je nož u leđa zabijen iza toliko dobrih djela, bez kojih se ne može pisati povijest hrv. emigracije, i pri čemu sam i ja sudjelovao i divio se energiji, inteligenciji, snalazljivosti i hrabrosti u najtežim časovima, kada nitko više nije znao, što da čini. Hercegovina je malena, a Bosna široka i duboka, pa se teže iza njezinih leđa može sakrivati... Vaš odlazak iz Zavoda nije Vaš poraz kao ni trijumf Vaših protivnika. On je samo jedna epizoda...' (...) Iza ručka oprostio sam se od svih ljudi, posebno od Mons. Golika, koji je skoro plakao. Dr. Kokša mi je rekao: 'Hvala Vam, ponijeli ste se svećenički i gospodski.'

¹⁵ *Hrvatska revija* XIII (1963.), 2, 133-176. Članak je objavljen i kao poseban otišak. Vidi Josip Dukić, Dvije epizode iz života Joze Kljakovića. 'Jugoslavenska faza' i kontroverzni članak 'Hrvati na II. vatikanskom koncilu', *Crkva u svijetu* XLVI (2011.), 1, 96-119; Domagoj Tomas, Tko stoji iza pseudonima *Vigilantibus iura*, *Croatia Christiana periodica* 79 (2017.), 125-140.

¹⁶ *Vigilantibus iura*, *Hrvati na II. vatikanskom koncilu*, 1963., 156-160.

¹⁷ *Vigilantibus iura*, *Hrvati na II. vatikanskom koncilu*, 1963., 165: „Kako je bilo mučno motriti Pija XII., koji ni u svojoj osobnoj kulturi i iskustvu nije smogao toliko odlučnosti, da odbaci gusjeničke horizonte svojih suradnika, i Hrvatima u audijenciji prilikom 500. godišnjice ustanove sv. Jeronima kaže njihovo narodno ime: mjesto toga izgovorio je, ožalošćen i osramoćen, riječ ('vestrates' vaši zemljaci), koja se govori čergašima bez povijesti i jezika, bez kulture i svijesti!”

¹⁸ *Vigilantibus iura*, *Hrvati na II. vatikanskom koncilu*, 1963., 167: „Nama nije svejedno, da se krivnjom neodredjene crkvene politike najčasnija i najstarija

Sl. 1. Rektor Đ. Kokša i I. Golub u pozadini, Zavod sv. Jeronima, 16. IV. 1963. (APHZS, Đuro Kokša, Osobni arhivski fond, 5.2.1., Fotografije.)

Uskoro su uslijedile žestoke reakcije na članak, osobito na njegovo dvanaesto poglavlje, a napisali su ih Mirko Živković,¹⁹ braća Josip i Stjepan Torbar²⁰ i Jozo Kljaković, koji je prigovorio autorima članka da krivo optužuju hrvatske biskupe,²¹ Zavod

hrvatska ustanova u stranom, slobodnom svijetu, Hrvatski Zavod sv. Jeronima u Rimu pretvara u ispostavu komunističke Jugoslavije, pa da hrvatski narod od toga Zavoda i njegove krupne imovine ne samo da nema nikakve koristi, nego, naprotiv, trpi neprocjenjivu štetu: neprijatelj pomoću te ustanove guši mučenički krik progonjene Hrvatske, dapače ta ustanova počinje pobijati i glas slobodnih hrvatskih iseljenika i izbjeglica, jer već širi glasine po Rimu i svijetu, da su hrvatski biskupi i vjernici s klerom slobodni, a oni stvarno izdišu pod jarmom najernjega progonstva.”

¹⁹ Mirko Živković, *Odjeci - Hrvati na II. vatikanskom koncilu*, *Hrvatska revija* XIII (1963.), 4, 631: „Ne pamtim, da su se ikada na stranicama HR pojavile tako teške i uvredljive riječi na bilo čiji račun, kao ovaj put na račun Vatikana i hrvatskog Episkopata.”

²⁰ Josip i Stjepan Torbar, *Odjeci - Hrvati na II. vatikanskom koncilu*, u: *Hrvatska revija* XIII (1963.), 4, 634: „Ovakav članak ima čak za komuniste očitu vrijednost: može služiti kao loš primjer, jer nije nimalo isključeno, da u emigrantskoj konfuziji bude ponegdje i nasljedovan. Ta zato je i napisan.”

²¹ Jozo Kljaković, *Odjeci - Hrvati na II. vatikanskom koncilu*, 1963., 637: „Oni su naše biskupe podijelili u ove kategorije: plahi, mekušasti, smjeli, neslomivi i

sv. Jeronima²² i njegovog rektora Đ. Kokšu,²³ što nanosi štetu Hrvatskoj i hrvatskom narodu, a uvelike koriste komunistima.²⁴

Poduže odgovore Živkoviću, braći Torbarima i Kljakoviću uputili su anonimni autori,²⁵ koji su tvrdili da je Kljaković svoj tekst napisao pod utjecajem rektora Đ. Kokše,²⁶ koji je kapitulirao primivši jugoslavensku putovnicu.²⁷

J. Kljaković je kao odgovor anonimnim autorima sastavio članak *Levantinska dijalektika* kojega V. Nikolić nije tiskao, nakon čega je došlo do Kljakovićeve prekida suradnje s Nikolićem i *Hrvatskom revijom*. Članak je tiskan 2018. godine.²⁸ I. Golub se prisjeća da

stranci. Analizirajući te 'kategorije', dolazi mi na misao, da je njihova tendencija bila, da jedan dio biskupa omraze pred hrvatskim narodom, a za druge, da njihovu omrazu pojačaju pred jugoslavenskim vlastima. Po mome mišljenju, to nije daleko od denuncijacije. U svakom slučaju, to je otrovni virus proti duhovnoj homogenosti naših biskupa."

²² Jozo Kljaković, *Odjeci - Hrvati na II. vatikanskom koncilu, 1963.*, 637: „To je borba protiv Zavoda Sv. Jeronima u Rimu. Već nekoliko godina oni ruše tu našu polumilenijsku Instituciju pomoću 'Pivaca na dimnjaku', raznih 'čaršijskih telala' i raznih 'Mamuta s kokošijim mozgom'. Ruše zato jer Bezimenima nije uspjelo postaviti svoga istomišljenika za rektora, preko koga bi oni provodili svoju emigrantsku politiku."

²³ Jozo Kljaković, *Odjeci - Hrvati na II. vatikanskom koncilu, 1963.*, 638-639: „Neprestano spočitavaju današnjem rektoru, da posjeduje jugoslavenski pasoš i neprestano perfidno ogovaranje, da rektor vodi Zavod putem, koji je štetan za hrvatski narod, jesu patološke smicalice koje služe samo našim neprijateljima. Taj zloglasni pasoš posjeduje danas pet miliona (računam u taj broj i hrvatske muslimane) Hrvata u domovini. Posjeduju ga i svi naši stručnjaci, koji se nalaze na radu izvan domovine. Jesu li oni time prestali biti Hrvati?"

²⁴ Jozo Kljaković, *Odjeci - Hrvati na II. vatikanskom koncilu, 1963.*, 636-637: „... jer taj spis ide u prilog današnjim komunističkim vlastodržcima Jugoslavije, prema tome i Hrvatske. Taj spis bi mogli potpisati i njihovi slugani: Viktor Novak, Marko Kostrenčić i Ivo Mihovilović, poznati mrzitelj Vatikana."

²⁵ *Vigilantibus iura* odgovaraju svojim kriticima, *Hrvatska revija* XIV (1964.), 2-3, 283-306.

²⁶ *Vigilantibus iura* odgovaraju svojim kriticima, *Hrvatska revija* XIV (1964.), 2-3, 300: „Naše je skromno mišljenje da je sijedi umjetnik mogao mirne duše prepuštiti g. rektoru, da tu kritiku i sastavi i potpiše, kad je ionako više vremena utrošio, čitajući g. Kljakoviću naš članak i tumačeći mu razne crkvene pojmove, koji nijesu mnogo teretili maštu ni misao vrijednog umjetnika, ni dok je bio u zdravlju, a kamoli sada, kad mu je gotovo oduzet očinji vid."

²⁷ *Vigilantibus iura* odgovaraju svojim kriticima, *Hrvatska revija* XIV (1964.), 2-3, 305: „Znate, g. Kljakoviću, pasoš je vidljivi znak unutarnje kapitulacije. Istom, kad je primio taj pasoš, g. rektor je počeo stvarati svoje mišljenje o izbjeglištvu i emigraciji, stao je izbjegavati sastanke s hrvatskim pojedincima i skupinama, odbijati da primi u Zavod kao goste ugledne hrvatske svećenike, dapače i bivše zavodske pitomce, kao na primjer Stepinčeva bivšeg tajnika preč. dra Lackovića."

²⁸ Jozo Kljaković, *Perturbatori javnog poretka*, (ur. Josip Dukić), Dom kulture Zvonimir, Solin, 2018., 63-94.

je kao zavodski bibliotekar pratio u emigrantskom tisku kolika se „lavina uvreda sunovratila na rektora Kokšu što je primio jugoslavenski pasoš”.²⁹

Nakon što je Draganović napustio Zavod, a rektor Kokša nakon što mu je Vatikan 17. siječnja 1961. pozitivno odgovorio primio jugoslavensku putovnicu u Zavod su počeli stizati studenti, a biskupima je omogućen dolazak na Drugi vatikanski sabor.³⁰ Među prvim svećenicima koji su stigli u Zavod bio je Ivan Golub. Bilo je to u travnju 1961. godine.³¹

2. ĐURO KOKŠA I ZAVOD SV. JERONIMA

Zavod sv. Jeronima bio je za Đ. Kokšu mjesto hrvatskog jedinstva, na što je bio vrlo ponosan. Osobito mu je na srcu bila zavodska crkva u kojoj je poduzeo restauratorske zahvate na Gagliardijevim freskama, a nakon Koncila je prema koncilskim uputama dao urediti glavni oltar u prezbiteriju crkve.³² Nakon smrti A. Stepinca svake godine je organizirao zadušnice za pokojnog kardinala, što je postalo redovitom praksom sve do naših dana.³³ Na rimskome groblju Campo Verano temeljito je preuredio zavodsku grobnicu. Trudio se oko povećanja zavodskih dobara te je uspio kupiti i dograditi nove kuće u Rimu u Via d'Ampezzo.³⁴ O povijesti hrvatskih svetojeronimskih ustanova u Rimu, počevši od davne 1453., napisao je knjigu na talijanskom jeziku.³⁵

Đ. Kokša je bio vezan uz brojne hrvatske umjetnike. Među njima se ističu J. Kljaković, I. Meštrović, Ivo Dulčić i Ivan Lacković Croata. S Ivanom Lackovićem Croatom obilazio je rimske galerije, a Ivi Dulčiću omogućio je 1973. u jednoj rimskoj galeriji izložbu slika.³⁶ Od I. Meštrovića Kokša je 4. travnja 1960. dobio dozvolu da

²⁹ Ivan Golub, Mons. dr. Đuro Kokša (1922.-1998.), 2001., 494-495.

³⁰ Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), 1998., 427.

³¹ Ivan Golub, Mons. dr. Đuro Kokša (1922.-1998.), 2001., 490.

³² Ivan Golub, Mons. dr. Đuro Kokša (1922-1998), 2001., 522-523; Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), 1998., 429.

³³ Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), 1998., 427.

³⁴ Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), 1998., 428-429.

³⁵ Giorgio Kokša, *S. Girolamo degli Schiavoni (Chiesa nazionale croata)*, Marietti, Roma, 1971.

³⁶ Ivan Golub, Mons. dr. Đuro Kokša (1922-1998), 2001., 524. Vidi APHZS, Đuro Kokša, Osobni arhivski fond, 2.5.3., *Ivo Dulčić – izložba u Rimu*.

Zavod sv. Jeronima
Roma, Via Tomacelli 132

Rim, 4 aprila 1960

G; Prof. Ivan MEŠTROVIĆ
214 East Pokagon Str.
South Bend, Indiana, USA

Vrlo štovani gospodine profesore,

Osjećaj dužnosti i poštivanja prema Vašoj uglednoj osobi kao i prema samom Zavodu sv. Jeronima nalaže mi da se obratim na Vas sa slijedećom molbom: da biste Vi dopustili naime da Zavod na svoj trošak odlije jednu kopiju Vaše "Pietà" i da je zadrži i čuva na istom mjestu, gdje je bila i predašnja.

Zavodu bi to bilo na ponos, a htio bih vjerovati, da Vi ne biste imali ništa protiv toga, da Vam se čuvaju stvari u Zavodu sv. Jeronima. I Zavod i Rim, mislim, da bi bili dostojan okvir.

Meni je žao, da Vam se time na neki način prave neprilike, ali u ime Zavoda bilo je potrebno, da se ima Vaše ovlaštenje i naredba, prije nego se stvari odpreme u Jugoslaviju.

Pošiljačkoj agenciji saopćio sam, da ću se direktno obratiti na Vas, i neka oni odgode prvi rok isporuke, u dogovoru s jugoslavenskom agencijom. Ako bi uslijed toga, što se pošiljka odgađa, bila nanesena bilo kome kakva šteta, da je Zavod spreman pošteno je nadoknaditi.

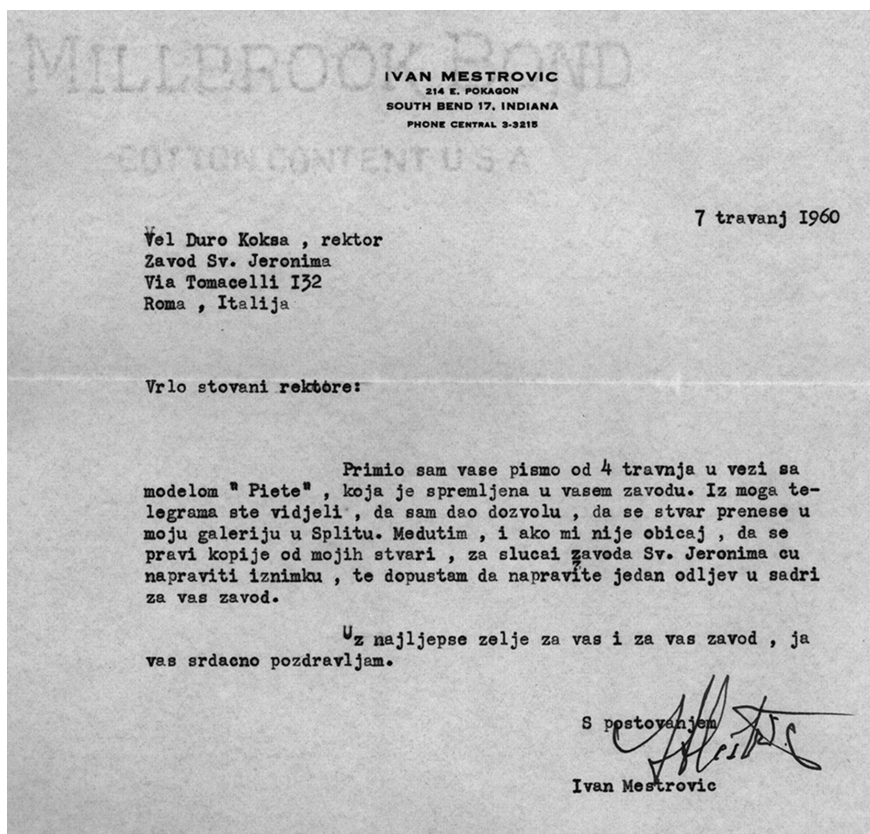
Pri kraju pisma, baš u ovaj čas, stigao je Vaš cijenjeni telegram na kome zahvaljujem. S tim u vezi, a u vezi sa sadržajem ovoga pisma, molio bih još jedamput, da dopustite Zavodu ono što je zamoljeno. A u slučaju protivnom, koji bi za nas bio bolan, naravno da bi se bezodvlačno ispunila Vaša volja.

Neka mi bude dopušteno dodati, da je i g. prof. Kljaković - koji upravo radi na kartonima za zavodske mozaike - istoga mišljenja, da se dade učiniti kopija, koja bi ostala u Zavodu.

Uz izraz dubokog štovanja
odani Vam

Đuro Kokša, rektor

Sl. 2a. Dopis Đ. Kokše I. Meštroviću, Rim, 2. IV. 1960. (APHZSJ, Rektorat, Spisi)

Sl. 2b. Dopis I. Meštrovića Đ. Kokši, South Bend, 7. IV. 1960.
(APHZSJ, Rektorat, Spisi)

Zavodu daruje odljev u gipsu njegove skulpture *Pietà*, prije njezina slanja u Split

Od spomenutih umjetnika posebno mjesto u povijesti Zavoda sv. Jeronima zauzima J. Kljaković, čije se slike nalaze u Zavodu, a na njegovom sjevernom pročelju i tri poznata mozaika. Riječ je o šest umjetničkih djela religioznog karaktera, naslikanih u tehnici ulja na platnu: *Posljednja večera* (1944.), *Kristovo uskrsnuće* (1945.), *Razapinjanje Krista* (1947.), *Uskrišenje Lazara* (1960.), *Isus tjera trgovce iz Hrama* (1963.) i *Kardinal Alojzije Stepinac* (1964.). Prvi, središnji mozaik *Krist Knez mira* otkriven je 30. listopada 1944. u vrijeme rektora J. Maderca, a dva pokrajnja, *Pokrštenje Hrvata* i *Krunjenje Zvonimira*, u vrijeme njegovog nasljednika Đ. Kokše. Rad

na pokrajnjim mozaicima započeo je 20. srpnja 1959., a dovršen je vjerojatno krajem 1961. godine. O nastajanju mozaika autor ovog rada pisao je u nekoliko navrata.³⁷

Osim što je Đ. Kokša omogućio da hrvatski umjetnici likovno urese Zavod sv. Jeronima, uspio je i da djela hrvatskih umjetnika uđu u vatikanske muzeje i time trajno svjedoče o kulturi hrvatskog naroda. Cijeli život skupljao je umjetnička djela, koja su nakon njegove smrti u Zagrebu ostala u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije.³⁸

Đ. Kokša je dao i svoj doprinos u vraćanju hrvatskog imena sve-tojeronimskim ustanovama u Rimu. Na prijedlog kardinala F. Šepera, a u suglasnosti sa svim hrvatskim biskupima papa Pavao VI. je 22. srpnja 1971. stari naziv „Collegium Sancti Hieronymi Ilyri-corum” zamijenio novim „Pontificium Collegium Croaticum Sancti Hieronymi”.³⁹

Tijekom svojeg život Đ. Kokša je pokazivao veliku ljubav prema jeziku, kulturi i umjetnosti. Priredio je i objavio tri knjige: antologiju hrvatske duhovne lirike *Hrvatska duhovna lirika*⁴⁰ te zbirku antologijskih tekstova duhovne poezije zapadnog kršćanstva *Zapadna duhovna lirika*.⁴¹ Što je Kokšu na to potaknulo, objasnio je u jednom intervjuu I. Golubu: „Potakla me unutarinja potreba. Živeći u Rimu osjećao sam potrebu za zvukom hrvatske riječi, želio sam biti u stalnom kontaktu s njom. Tuđina ništi i izgriza, tuđina osiromašuje. Htio sam svakog dana, svake večeri pročitati nešto uistinu lijepo na hrvatskom jeziku. Iz te unutarinje potrebe rodila se ideja, ne bi li bilo korisno učiniti jednu antologiju, osobito kad se zna da je već bilo nekoliko takvih pokušaja, namjera, kojih nitko nije izveo. To je bio razlog da sam se odlučio na taj pothvat. Radio sam mnogo godina.”⁴²

³⁷ Umjetnička ostvarenja Joze Kljakovića u Zavodu sv. Jeronima u Rimu, *Papinski hrvatski zavod svetoga Jeronima (1901-2002). Zbornik u prigodi stoljetnice Papinskoga hrvatskog zavoda svetog Jeronima*, (ut. Jure Bogdan), Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima, Rim, 2001., 753-770.; *Život i rad Joze Kljakovića izvan Hrvatske (1943.-1968.)*, *Tusculum* 2008., 1, 181-198; Okvir za biografiju Joze Kljakovića (Solin, 10. III. 1889. - Zagreb, 1. X. 1968.), *Jozo Kljaković - Retrospektiva 1889.-1968.*, (ur. Petra Senjanović), Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2009., 173-183.

³⁸ Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), 1998., 428-429.

³⁹ Jure Bogdan, Mons. Đuro Kokša – In memoriam (17. V. 1922. – 26. XI. 1998.), 1998., 428.

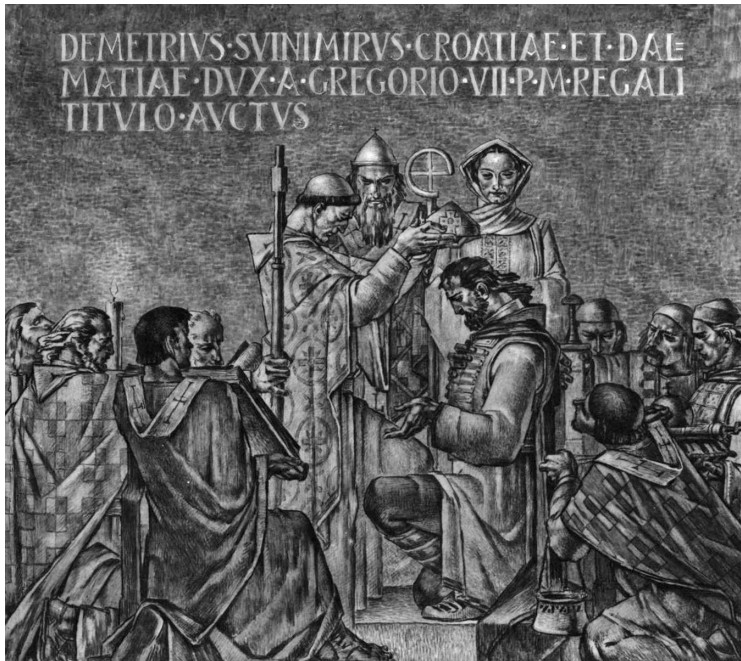
⁴⁰ Đuro Kokša, *Hrvatska duhovna lirika*, Alma Roma, Rim, 1968.

⁴¹ Đuro Kokša, *Zapadna duhovna lirika*, Alma Roma, Rim, 1970.

⁴² Ivan Golub, Mons. dr. Đuro Kokša (1922 - 1998), 2001., 528.

Sl. 3a, 3b, 3c, 3d. Zavodska zgrada bez mozaika i fotografije crteža triju mozaika (APHZSJ, J. Mađerec, Osobni arhivski fond, 7.1.1., *Fotografije*)

ĐURO KOKŠA (VICE) RECTOR OF THE PONTIFICAL CROATIAN
COLLEGE OF ST. JEROME IN ROME (1957-1980)

Summary

Đuro Kokša (Molve, 17. V 1922 – Zagreb, 26. XI 1998) was the vice-rector of the Pontifical Croatian College of St. Jerome in Rome from September 11, 1957 to September 15, 1959, when he assumed the office of rector. On April 20, 1978, Pope Paul VI appointed him titular bishop of Grument and auxiliary bishop of Zagreb. He managed the College until February 8, 1980, when he was replaced by Ratko Perić, a Mostar-Duvno priest. The time of Kokša's management of the College was marked by very complex church-political relations in Yugoslavia, that is, in Croatia, while the situation in the entire Church was very challenging. Kokša, as the rector of the College, sometimes against his will had to carry out decisions that came from higher church levels, with which he did not always agree, which is why he was the target of attacks by Croatian emigrant groups. On the other hand, he was under the constant surveillance of the communist government. Despite everything, he left a trace in the history of the College. With the help of the church leadership, he opened the College for priests students from the homeland, while Pope Paul VI at the request of Cardinal Franjo Šeper, in July 1971, replaced the previous name "Illyrian College of St. Jerome" with the "Pontifical Croatian College of St. Jerome". While Kokša was rector of the College, Jozo Kljaković completed two side mosaics on the north facade of the College building, and in 1960 Ivan Meštrović gave him permission to cast his Pietà in plaster. This paper was written on the basis of previous researches and Kokša's archival material, which is kept in the Archbishop's Archives in Zagreb and in the College of St. Jerome in Rome. The Roman legacy was compiled in 2017 and the inventory was compiled by Split archivist Ivan Balta.

Keywords: Đuro Kokša, College of St. Jerome in Rome, Social Federative Republic of Yugoslavia, Josip Broz Tito, communist party, Juraj Mađerec, Krunoslav Draganović, Ivan Meštrović, Jozo Kljaković, Ivo Dulčić